

Метрыка Вялікага княства Літоўскага: Кніга № 30 (1480-1546 гг.): кніга запісаў № 30 (копія канца XVI ст.), падрыхт. В. С. Мянжынскі, Мінск 2008, 386 с. Наклад 600 асобнікаў.

У мінулым 2008 г. выдавецтва „Беларуская навука” выдала яшчэ адзін том Метрыкі ВКЛ — унікальнага збору дакументаў па гісторыі Беларусі, Літвы, Украіны. Гэта кніга запісаў № 30 за 1480-1546 гады. Падрыхтаваў дадзены том вядомы беларускі гісторык, вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі Валеры Мянжынскі. Хо- чацца адразу адзначыць, што гэта ўжо чацвёрты том Метрыкі ВКЛ падрыхтаваны В. Мянжынскім, асобай найбольш заангажаванай і найлепей прафесійна падрыхтаванай на Беларусі. Раней былі кнігі запісаў № 28 (1522-1528 гг., разам з У. Свяжынскім), № 43 (1523-1552 гг.) і № 46 (1562-1565 гг.). У рэцэнзаванай кнізе запісаў № 30 канцылярыі ВКЛ запісана 185 асноўных дакументаў, а разам з уключанымі, якія па словах укладальніка „ўштукаваныя даслоўна ў асноўныя”, налічваецца 195. Дадзены том Метрыкі ВКЛ уяўляе своеасаблівы дзённік судовай сесіі, якая пачалася 17 сакавіка і працягвалася да канца верасня 1546 г. З гэтай прычыны ў складзе кнігі запісана значная колькасць судовых спраў, што не зусім характэрна для кніг запісаў.

Пераважная большасць дакументаў рэцэнзаванага выдання гэта пры- вілеі вялікага князя на разнастайныя дараванні магнатам, сярэдняй і дробнай шляхце, шматлікім дзяржаўным ураднікам, а таксама пац- вярджэнні на гэтыя дараванні. Тычацца яны шматлікіх аспектаў зямель- най уласнасці, працэсаў развіцця і змен вялікакняжацкага і шляхецка- га, дзяржаўнага і прыватнага землекарыстання. Храналагічна яны па- дзяляюцца наступным чынам: да 1480, 1539, 1540 і 1543 г. адносяцца па 1 дакуменце; да — 1541, 1544 і 1545 г. — па 2; да 1546 г. — 175 дакументаў.

У першую чаргу кніга запісаў № 30, як кожны том Метрыкі ВКЛ, з’яўляецца багатай крыніцай па генеалогіі і гістарычнай антрапанімі- цы. Усяго мы сутракаем 786 асоб: гэта 20 каталіцкіх і праваслаўных святароў, як вышэйшых іерархаў, так і звыклых ксяндзоў і бацюшкаў; прадстаўнікі Паноў Рады — біскуп жамоіцкі Вянцаў і біскуп берас- цейскі і луцкі Юры Фальчэўскі, ваявода віленскі Ян Юр’евіч Глябовіч, Осціковіч Рыгор Рыгоравіч, пан віленскі, князь Палубенскі Васіль Ан- дрэевіч стараста мсціслаўскі, Хадкевічы Рыгор Аляксандравіч, падка- моры гаспадарскі і стараста ковенскі, і Еранім Аляксандравіч, пан трок- скі, Мацей Вайцехавіч Яновіч Клачковіч стараста жамоіцкі і ваявода віцебскі; 30 знатных паноў і 40 прозвішчаў княжацкіх родаў — Слуц-

кія, Астрожскія, Чаргарыйскія, Гальшанскія, Жаслаўскія, Сангушкавічы, Мсціслаўскія, Свірскія, Масальскія і іншыя¹; 17 прозвішчаў мяшчан і 11 жыдоў, двойчы гданьскі купец Антоні Шміт; 60 прыватных і дзяржаўных сялян. Астатнія гэта прадстаўнікі гаспадарскіх дваран і баяр. Традыцыйна для кніг Метрыкі ВКЛ у кнізе запісаў № 30 пералічана мала жанчын — толькі 85 асоб, і тыя з вышэйшых слаёў грамадства.

Не меншае значэнне рэцэнзаваная кніга мае і да паглыблення нашых ведаў па пытаннях гістарычнай геаграфіі. У ёй усяго пералічана 841 геаграфічны аб'ект, з іх лакалізавана 759 (90,2%) — гэта вельмі высокі паказальнік, а з іх 215 ідэнтыфікавана. Пераважная большасць адносіцца да тэрыторыі ВКЛ (710 аб'ектаў), толькі 25 да Каралеўства Польскага і 24 да тэрыторый іншых дзяржаў. Сярод ідэнтыфікаваных аб'ектаў метрычнай кнігі з сучаснымі 96 знаходзяцца на тэрыторыі Беларусі, 73 — Украіны, 35 — Літвы і 11 — Польшчы (Бельск-Падляшскі, Гарадок, Драгічын, Кодзень, Кракаў, Люблін, Мельнік, Познань і інш.).

Выявілася і некалькі памылак і недакладнасцей. Так памылкова ідэнтыфікаваны пункт Молявічы (дакумент 78) з Гарадзенскага павета з вёскай Malewice Дзядковіцкай гміны Сямятыцкага павета Падляшскага ваяводства. Па-першае, так далёка на паўднёвы захад мяжа Гарадзенскага павета не сягала і дадзены пункт не ўваходзіў у склад павета, па-другое, намесніцтва Малявіцкае і пушча Малявіцкая ўваходзілі ў склад Гродзенскіх княжацкіх ўладанняў, а цэнтрам быў двор Малявіцкі ў Адэльскай парафіі².

Памылковай лакалізацыя і ідэнтыфікацыя мясцовасці Орлея (дакумент 84) як вёскі Арлея на тэрыторыі Полацкага раёна Віцебскай вобласці. Гэта мясцовасць Орля, размешчаная на паўднёвы ўсход ад Бельска-Падляшскага, бо менавіта яна належала Богушу Міхалу Багавіцінавічу, тастамент якога ўзгадваецца ў дакуменце³. На тэрыторыі сучаснага Падляшскага ваяводства без цяжкасцей лакалізуюцца і ідэнтыфікуюцца Кньшыньскія двор і пушча (дакументы 101 і 102), а таксама Кушцін (дакумент 109).

Агульна вядома, што адной з форм рэляксацыі для вялікіх князёў

¹ Больш падрабязна пра князёў і іншых значных шляхцічаў можна прачытаць у адмысловым артыкуле В. Мянжынскага *Святары, магнаты і прыкметная шляхта кнігі Метрыкі ВКЛ № 30*, [у:] *Актуальныя пытанні вывучэння і выдання Метрыкі Вялікага княства Літоўскага. Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 11-12 лістапада 2003 г.)*, Мінск 2005, с. 90-104.

² J. Jakubowski, *Powiat grodzieński w w. XVI. Mapa 1:400 000*, Kraków 1934.

³ В. Пазднякоў, *Багавіціны*, [у:] *Энцыклапедыя Вялікае Княства Літоўскае*, т. 1, 2-е выданне, Мінск 2007, с. 275.

літоўскіх з’яўлялася паляванне. Аналіз дакументаў прадстаўленых у кнізе запісаў № 30 дазваляе сцвярджаць, што ў верасні 1546 г. Жыгімонт Аўгуст знаходзіўся „на ловах” у Берштаўскай пучшы. Менавіта ў Берштах у гэты час былі выдадзены 9 дакументаў (№ 176-184), датаваныя 4, 10, 11, 12, 17 і 20 верасня. Увогуле, сабраныя ў рэцэнзаваным выданні дакументы ўдакладняюць храналогію і геаграфію знаходжаньня вялікага князя літоўскага Жыгімонта Аўгуста ў 1546 г.

У кнізе запісаў № 30 змешчаны 6 дакументаў, якія датычацца гісторыі сучаснага Падляшскага ваяводства: № 40 — пацвярджэнне Жыгімонтам Аўгустам першага прывілею маршалку гаспадарскаму, дзяржаўцы браслаўскаму пану Паўлу Іванавічу Сапегу на замак і мястэчка Кодзень з сёламі Страдча, Галубле, Вычалкі, Палоскі ў Берасцейскім павеце ў поўную ўласнасць (5.04.1546); № 84 — перанос на іншы час („отложено”) Жыгімонтам Аўгустам справы па разглядзе сустрэчных заяў пана Станіслава Тачынскага і яго жонкі Ганны, з аднаго боку, і пані падскарбінай земскай Федзі Богушавай Багавіцінавіч, з другога боку, пра выплату грошай за маёнткі Орля і Сямятычы, паводле тастамента падскарбія пана Богуша Багавіцінавіча (22.05.1546); № 101 — прывілей Жыгімонта Аўгуста гаспадарскаму двараніну Мікалаю Іванавічу і яго малодшым братам Лукашу, Каспару і Юрыю на обруб пушчы Кньшынскай і „грунт” зямлі да іх маёнтка Калінаўскага ў поўную ўласнасць (14.06.1546), узгадваюцца рака Яскра, шляхі з Калінаўкі да Баброўкі, з Калінаўкі да Гарадка, Карэнеўская; № 102 — прывілей Жыгімонта Аўгуста гаспадарскаму двараніну пану Мікалаю Іванавічу і братам яго Лукашу, Каспару і Юрыю на дазвол выкупіць зямлю ў гаспадарскага падданага войта кньшынскага Якуба Маждчонка (15.06.1546), узгадваецца „обычай землі Подляское”; № 109 — рашэнне Жыгімонта Аўгуста па справе паміж ключнікам, гараднічым і мастаўнічым луцкім панам Пятром Багданавічам Загароўскім з братамі і старастам луцкім, гаспадарскім маршалкам князем Андрэем Міхайлавічам Сангушкавіча Кашырскім пра маёнтак Кусцін у Гарадзенскім павеце аб вызваленні апошняга ад „позваў” у сувязі з тым, што па іску павінны адказаць яго дзеці (23.06.1546); № 116 — абвесткі да шляхты і мястэчак ВКЛ пра неабходнасць быць гатовымі да вайны (27.06.1546), сярод іншых узгадваюцца Мельнік, Бельск, Драгічын.

Для ўсіх беларускіх выданняў кніг Метрыкі ВКЛ рэцэнзаваная не выключэнне. Даведачны апарат складаецца са спісу скарачэнняў, імянога і геаграфічнага паказальнікаў, а таксама асобнага прадметнага паказальніка і слоўніка малавядомых і малаўжываных тэрмінаў. Укладальнік змясціў у выданні чатыры табліцы: № 1 — храналагічны спіс дакументаў; № 2 — суадносіны новых і старых шыфраў рукапісу (шыфры паводле вопісаў і апісанняў); № 3 — фармат і змест надпісаў ярлыкоў

спінкі кнігі-копіі; № 4 — пералік публікацый дакументаў. Пададзены таксама спіс ілюстрацый, гэта пераважна фотакопіі некаторых старонак арыгінальнага тэксту; пералік разнавіднасцей дакументаў; храналагічны пералік дакументаў.

Альбіна Семянчук
(Гродна)